

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Україна реформує освітню галузь, враховуючи умови євроінтеграції, згідно з якими навчальні заклади повинні: забезпечити належну якість навчання; інтенсифікувати дослідну роботу; визначити соціальну складову доступності вищої освіти; забезпечити мобільність студентів і працівників ВНЗ.

Для виконання цих умов Дніпропетровський університет економіки та права здійснює пошук і постійні зміни у навчальному процесі не тільки за формою, а й за змістом. В основі удосконалення навчального процесу покладено принципи Болонського процесу, в рамках яких необхідно реалізувати концепцію «навчання протягом усього життя». Без цього університет не може претендувати на високий рівень конкурентоспроможності. ДУЕП прагне здійснювати навчання за світовими стандартами. Сучасна навчальна система має бути достатньо гнучкою, здатною при необхідності трансформуватися з урахуванням потреб суспільства, конкретного студента. Підтримуючи та поширюючи зв'язки з ВНЗ Європи (Нідерландів, Польщі, Німеччини та ін.), університет забезпечує в майбутньому більш широкий доступ до європейської освіти та можливість входження до єдиного ринку праці Європи. Вважати цю роботу завершеною неможна, тому пошук шляхів модернізації та удосконалення навчального процесу триває, і він спирається на сучасні дослідження та практичний досвід.

У дослідженнях з формування основних критеріїв та показників якості освіти С. Шишов і В. Кальней зазначають, що якість освіти – це «міра задоволеності очікувань різних учасників процесу освіти від наданих освітніми установами освітніх послуг» або «міра досягнення поставлених в освіті цілей та зав-

дань». Отже, підкреслює В. Вікторов [3], і ми з цим згодні, виходячи з цього визначення, якість освіти має принаймні два аспекти: відповідність освітнім стандартам і відповідність запитам споживачів освітніх послуг.

Щоб якість освіти підвищувалася, треба в процесі змін розвивати та удосконалювати усі елементи навчального процесу в університеті. Особливу увагу слід приділяти самостійній роботі студента. Чому саме? Існують, перш за все, дві явні причини:

1) у процесі інтеграції Болонський процес передбачає збільшення кількості навчальних годин на самостійну роботу, а це, у свою чергу, потребує перегляду форм і змісту навчального процесу в цілому, створення ефективних умов для студента, щоб він навчився самостійно працювати, мав до цього бажання і розумів цю необхідність;

2) в ринкових умовах сучасний бізнес потребує від персоналу швидко реагувати та пристосовуватися до вимог ринку, а отже, фахівець буде конкурентоспроможним, якщо може самостійно навчатися і знаходити для роботи необхідну інформацію, яка в умовах невизначеності допомагає прийняти більш оптимальне рішення.

Жодний педагог не здатний дати усе, що потрібно людині для успіху. Тому що знання, якими б вони якісними не були, мають здатність постійно змінюватися – застарівати, забуватися, або, навпаки, збагачуватися. Так, якщо на початку XIX ст. обсяг знань подвоювався кожні 50 років, у середині XX ст. – кожні 10 років, то наприкінці XX ст. – кожні 5 років. Тому, стверджує Є. Кулик [7], «навчити студентів учитися, озброїти їх знаннями, умінням саморозвиватися в процесі освіти – одне з найважливіших завдань вищого навчаль-

ного закладу». Цими проблемами займалися і займаються педагоги-практики і вчені, серед яких К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський та ін. Сучасні дослідження В.М. Вергасова, Г.Л. Гаврилової, А.К. Громцевої [2–6] та інших вчених, як підкреслює Є. Кулик [7], при визначенні сутності самоосвіти та самостійної роботи окреслили дуже істотні межі цієї діяльності: пізнання, цілеспрямованість, систематичність, самостійність.

Самостійна робота як форма навчання повинна гармонійно вписуватися у систему навчання, при цьому посилювати її рівень, зберігаючи цілісність. Як елемент системи самостійна робота пов'язана з усіма видами і формами навчання в цілому, з окремими дисциплінами, доповнює і робить її стійкою, розвиваючою та ефективною.

При самостійній роботі студент повинен одержувати, перш за все, навчальну інформацію. В. Буряк [1] аналізує роботу А.О. Вербицького, який вважає, що навчальна інформація – це знакова система, навчальний текст, який повинен сприймати і засвоїти студент. Така інформація має бути різноманітною, те чи інше явище може розглядатися з різних точок зору, що «дозволяє поєднувати її (інформацію), зіставляти, замислюватися, формувати різні шляхи вирішення проблем, доходити до окремого в даній ситуації висновку». Таким чином, у мінливому сучасному світі студент, виходячи з вищого навчального закладу, навчившись вести пошук інформації і застосовувати її у практичному житті, вміє орієнтуватися у цьому просторі, має навички адаптації в бізнесовому середовищі, здатний навчатися і змінювати свої погляди.

Щодо організації та управління навчальним процесом В. Буряк [1] погоджується із справедливим твердженням С.І. Архангельського, що слід робити наголос не на механічному перенесенні та засвоєнні інформації, а на специфіці її

передачі, збереженні, обробці і використанні. Спеціалісти інформаційної галузі відзначають необхідність набуття фахівцем вмінь не тільки «додавати» інформацію, а й вміння її «примножувати». Треба створювати, якщо можливо, умови для оновлення знань та інформації, а також для часткового поєднання існуючих знань та інформації з новими знаннями, щоб мати змогу отримувати від такої дії синергетичний ефект. Це завдання, зокрема, вирішує самостійна робота студента, якщо вона якісно організована у ВНЗ.

Методи та форми навчання у вигляді самостійної роботи – це низка способів та прийомів, які формують систему взаємопов'язаних послідовних дій викладача і студента з метою оволодіння знаннями, закріплення та примноження їх у напрямку обраної професії. Таку роботу треба спланувати, визначити чіткі цілі її виконання, продумати та організувати можливість якісного виконання самостійної роботи, розробити види мотивації, контролю і оцінки такої роботи.

Планування самостійної роботи полягає, в першу чергу, у виборі виду самостійної роботи (наприклад, індивідуальна чи групова). У Дніпропетровському університеті економіки та права на кафедрі менеджменту самостійна робота (індивідуальна і групова) з відповідної теми (модуля) планується у формі виконання творчого завдання, підготовки реферату чи доповіді, розробки дайджесту, пошуку даних економічної статистики, підготовки до тестування, розв'язання набору задач, розгляду кейс-ситуацій та ін. Така робота планується з урахуванням специфіки дисципліни, рівня підготовки та активності студентів у групі, ступеня складності теми чи модуля, кількості годин на самостійну роботу за навчальним планом. Планування можна здійснювати за такою таблицею (табл. 1).

З боку викладача для організації та проведення самостійної роботи вико-

Таблиця 1

План самостійної роботи з дисципліни «...»

Тема (модуль)	Вид самостійної роботи	Основні цілі роботи	Кількість годин	Можлива форма контролю

нується велика підготовча робота. Як було підкреслено вище, щоб самостійна робота була результативною необхідно:

– продумати, які види самостійної роботи з тієї чи іншої теми більш доцільні;

– чітко і однозначно визначити мету самостійної роботи, час її виконання та обсяги з урахуванням реальних можливостей студента;

– доступно сформулювати вимоги до самостійної роботи, обґрунтувати форми та засоби її захисту.

Не менш важливо, на нашу думку, індивідуалізувати роботу (навіть якщо передбачена робота у групах), що, у свою чергу, робить її більш самостійною, дає шанс проявити себе. Викладач оцінює ступінь складності та самостійності роботи (форму і частоту співпраці «викладач – студент»). Передбачаються особистісно орієнтовані роботи, коли відбувається зміна модифікації самостійної роботи (полегшення чи ускладнення завдань) з урахуванням рівня знань і здібностей студента.

Саме самостійна робота надає можливість студенту проявити творчі риси, достатню самостійність у пошуку необхідної інформації, перевірити свої сили у вирішенні тієї чи іншої проблеми, сформулювати відповідні навички, отримати задоволення від процесу навчання.

До початку виконання самостійної роботи викладач повинен розробити шкалу оцінювання, з якою заздалегідь ознайомлює студентів. Це дозволяє студенту, виконуючи роботу та орієнтуючись на шкалу оцінювання, впливати на кінцевий результат.

Наприклад, оцінити наскільки студент засвоїв матеріал дисципліни, допомагає коефіцієнт K_z [8], який розраховується як відношення кількості успішно виконаних самостійно операцій (A) до загальної кількості заданих операцій (Π), що передбачені самостійною роботою:

$$K_z = A/\Pi.$$

Якщо результат рівня засвоєння матеріалу знаходиться в межах від 0 до 0,7, потрібен активний управлінський вплив викладача на навчальний процес, в тому

числі на самостійну роботу (треба її проаналізувати, критично оцінити, внести зміни). Якщо результат знаходиться в межах 0,7–1,0, то управлінський вплив викладача на студента потрібно зменшувати, тому що студент здатний самостійно працювати і може слідувати за своєю діяльністю, вносячи корективи і контролюючи себе.

На думку автора, кінцевий результат самостійної роботи студента можна розглядати як внутрішній і зовнішній. Внутрішній результат – студент повинен на достатньому рівні продемонструвати рівень засвоєння теоретичних знань та набуті практичні навички. Зовнішній результат – студент по закінченні навчання у ВНЗ може здійснювати різноманітні види діяльності, має здібності до професійної та інноваційної діяльності, спрямований на саморозвиток з метою самореалізації, вміє формувати команду і командний дух, розуміє актуальність і створює умови для самонавчання підлеглих.

Вважаємо, що самостійна робота продовжується і поза навчальним процесом. Тому чим більше самостійних видів і форм участі студентів, тим швидше формується в нього бажання і розуміння необхідності самоосвіти. До таких заходів у Дніпропетровському університеті економіки та права можна віднести участь студентів у наукових дослідженнях; виступи на науково-практичних конференціях, фахових олімпіадах; робота в клубах (клуб менеджерів, клуб маркетологів тощо); зустрічі з роботодавцями при проведенні «Дня кар'єри»; проходження практики на підприємствах різних форм власності та напрямків діяльності; участь у міжнародних змаганнях SIFE («Студенти у вільному підприємстві») та ін.

Отже, в Дніпропетровському університеті економіки та права, і в рамках самостійної роботи студентів створюється мотиваційна атмосфера та зацікавленість в самоосвіті, формується позитивне ставлення до обраної професії, що дуже важливо в умовах посилення інтеграційних процесів.

Як показав практичний досвід університету, в активному пошуку підвищення ефективності навчального процесу, са-

мостійна робота при правильній її організації в навчальному процесі:

– примножує знання, адже студент, виконуючи таку роботу, додатково отримує та обробляє інформацію у заданому напрямку;

– сприяє закріпленню набутих у процесі навчання знань через індивідуальне ознайомлення та працює з новою, додатковою інформацією з певної теми, опрацювання обсягу визначень, складових тих чи інших понять, прикладів практичного використання цих знань, що запам'ятовується краще і надовго;

– дає можливість практично використовувати і поєднувати знання з різних дисциплін (наприклад, менеджер для правильного вибору рішення з існуючих альтернатив використовує не тільки знання з менеджменту, а й з економіки, фінансів, маркетингу, психології, статистики, інформатики та ін.);

– привчає до інноваційного пошуку, бо студент сам працює з різними джерелами інформації для одержання необхідного матеріалу і виконання завдання;

– формує впевненість у собі завдяки різним формам і різного ступеня складності завдань у рамках самостійної роботи, яку виконує студент;

– допомагає відпрацьовувати навички публічного виступу, вміння триматися на публіці, відстоювати власну точку зору;

– сприяє оволодінню прийомами та вміннями адаптації до умов невизначеності, адже студент отримує різні за складністю та інформативністю завдання, повинен приймати рішення в різних ситуаціях і нових умовах;

– розвиває творчість, активність у самостійному розв'язанні проблем та зна-

ходження аргументів на користь прийнятих рішень.

Список використаної літератури

1. Буряк В. Методологічний аспект побудови навчального процесу / В. Буряк // Вища освіта. – 2007. – №1. – С. 10–19.

2. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В.М. Вергасов. – К.: Вища школа, 1985. – 198 с.

3. Вікторов В. Основні критерії та показники якості освіти / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2006. – №1. – С. 54–59.

4. Гаврилова Г.Л. Формирование профессиональной самостоятельности у будущего учителя в процессе обучения в вузе (на примере преподавания в университете предметов общепедагогического цикла): Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.Л. Гаврилова. – Казань, 1992. – 16 с.

5. Громцева А.К. Самообразование как социальная категория / А.К. Громцева. – М.: Высшая школа, 1976. – 151 с.

6. Громцева А.К. Формирование у школьников готовности к самообразованию / А.К. Громцева. – М.: Просвещение, 1983. – 306 с.

7. Кулик Є. Дидактична характеристика процесу самоосвіти / Є. Кулик // Вища освіта України. – 2006. – №1. – С. 102–107.

8. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.